

ПОНЯТТЯ "НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ" ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті визначено необхідність перегляду поняття "національні цінності". Розглянуто, як держава урегулює на законодавчо-правовому рівні цю педагогічну проблему. Схарактеризовано взаємозв'язок між поняттям "національні цінності" та сучасним державотворенням в Україні. Наголошено, що актуальність розгляду семантичного ряду дефініції "національні цінності" зумовлюється сучасними викликами, що стоять перед Україною, тому вимагають дальшого вдосконалення системи національного, патріотичного, громадянського, християнського виховання. Звернено увагу, що освітянська політика надає переваги індивідуально-типологічним властивостям розвитку особистості, що свідчить про нехтування набутих вітчизняним досвідом. Розглядаються особливості, проблеми, перспективи формування поняття "національні цінності" у ВНЗ.

Ключові слова: педагогіка, "національні цінності", військові, патріотичні, релігійні, політичні, громадянські та національно-патріотичні цінності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. XXI століття ознаменоване надпотужним розвитком наукових відкриттів та знахідок у різних галузях суспільства. Попри декларації, що звучать у низці останніх законодавчо-правових актів, упроваджуваних задля забезпечення розвитку освіти, на наш погляд, спостерігається нехтування роллю особистісних якостей, навпаки, когнітивним та індивідуально-типологічним властивостям надається занадто великого значення.

Останні дослідження та публікації. У науково-педагогічних дослідженнях накопичено велику кількість праць із питань національно-патріотичного, громадянського виховання студентів із різних спеціальностей (Ф. Аліпханова, Г. Ващенко, В. Єрмак, П. Ігнатенко, І. Мартинюк, Б. Ступарик та ін.). Питаннями дослідження цінностей як філософської категорії займаються співробітники Інституту філософії та соціології НАН України, зокрема Л. Бевзенко, О. Злобіна, А. Колодний, Н. Костенко, М. Паращевін, А. Ручка, Л. Скокова, Н. Соболева та інші. Концептуальні положення з основ національного виховання ще 1993 р. розробила творча група науковців і педагогів-практиків, створена при Міністерстві освіти України. Ці концепції викладені в книжці "Основи національного виховання" за редакцією В. Кузя, Ю. Руденка, З. Сергійчука. Проблеми патріотичного виховання молоді були предметом для обговорення у студіях таких дослідників: Г. Ващенко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. У свою чергу О. Вишневський, П. Ігнатенко, Т. Завгородня, П. Кононенко, Н. Косарева, В. Кузь, Ю. Руденко, К. Чорна, П. Щербань та ін. Звернули увагу на необхідність по-новому теоретично осмислити оприявлені підходи до патріотичного виховання молоді в сучасних умовах.

Незважаючи на наявну у сучасній науці значну кількість праць, присвячених цій проблемі, на сьогодні вона залишається однією з найбільш провокаційних і водночас дискусійних. Оскільки вітчизняна модель загального підходу до поняття "національні цінності" створена ще в так звані радянські часи, нині не запропоновано нової моделі, яка б відповідала існуючим реаліям буття. Крім того, як справедливо спостережено Ж. Заводською, Д. Лопух, Л. Шумською, "прояв соціальної апатії, пасивності, прояв екстремізму, націоналістичних помилок, сексуальної всездозволеності і розбещеності, зростання злочинності, вживання алкоголю і наркотиків, потворні форми задоволення матеріальних інтересів, відсутність моральних орієнтирів набули останнім часом досить широкого поширення" серед молоді [10, с. 108]. Переконані, важливо сформулювати поняття "національні цінності" для розвитку повноцінної особистості студентів в умовах сучасної вищої школи.

Мета статті – розглянути складові поняття "національні цінності", з'ясувати їхнє значення і актуальність в умовах сучасної вищої школи.

Виклад власне матеріалу дослідження. Оскільки вищезазначене поняття по своїй суті носить міждисциплінарний характер, то фахівці різних галузей знань підкреслюють у його визначенні різні аспекти. Мохандас Карамчанд "Махатма" Ганді, тривалий час борючись за незалежність Індії від Великої Британії, дійшов висновку, що поняття "загальнолюдські цінності" містить такі складові, як патріотизм і громадянськість, що у свою чергу тісно пов'язані з економікою країни: "Нас знищать – політика без принципів, задоволення без совісті, багатство без роботи, знання без характеру, бізнес без моралі, наука без людяності і молитва без жертви" [9]. Однак суспільство "людей розумних" не припиняє дивувати своїм неучтвом, невіглаством та зарозумілістю й нині, не беручи до уваги таких суджень. Доказом цієї думки є той факт, що донині у словниках послуговуються псевдотлумаченням дефініції "націоналізм", із семантикою звільгаризованою, заангажованою. Наприклад, у Словнику української мови в 11 томах читаємо: "Націоналіст, а, чол. 1. Прихильник націоналізму (у 1 знач.). Галицькі націоналісти й петлюрівські недобитки служили контррозвідкам усіх буржуазних держав, а найретельніше німецьким фашистам (Петро Панч, В дорозі, 1959, 314); Мирне життя і дружба між народами – це гірше смерті для всіх злісних сил, в тому числі й українських націоналістів (Матер. XXI з. КПУ, 1960, 76). 2. Прихильник, учасник національно-визвольного руху. 3. Представник вузьконаціо-

нального напрямку в науці, мистецтві і т. ін. [6, с. 232]. Щоправда, у Новітньому філософському словнику (2012) доречно говориться, що дефініція нація "застосовується для характеристики великих соціокультурних спільнот індустріальної епохи. Існує два основних підходи до розуміння Н.: як політичної спільноти (політичні Н.) громадян певної держави і як етнічної спільноти (етно-Н.) з єдиною мовою і самосвідомістю" [3]. Для студента таке чітке увиразнення здатне істотно впливати на формування у нього не тільки стереотипів і установок, але і на його ціннісно-смыслову сферу. Вимоги до особистісних якостей сьогодні включаються в перелік професійних компетенцій, обґрунтовуються в численних наукових дослідженнях, але сама система виховання потребує явно корекції. Тому доцільно використовувати педагогічну стратегію, засновану на пріоритеті смислоутворення, формуючи адекватні ціннісні орієнтації та змістоутворюючу освітню мотивацію.

Сьогодення характеризується затребуваністю відродження вітчизняної національної свідомості, що виражається в усвідомленні вищих моральних цінностей українського народу, опертя на духовні традиції попередніх поколінь. У межах таких вимог проводиться державна політика в освіті, що спирається на принципи гуманістичної педагогіки, сформульовані у низці відповідних законодавчих актів: Наказ Міністерства № 687 від 13.06.2012, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 03.07.2012 за № 1094/21406 "Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру "Сокіл" ("Джура)"; Наказ Міністерства № 1232 від 27.10.2014 "Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді"; Лист МОН № 1/9-614 від 27.11.2014 "Про методичні рекомендації з патріотичного виховання"; Лист № 1/9-78 від 17.02.15 року "Про організацію Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри "Сокіл" ("Джура") в навчальних закладах"; Наказ МОН України від 16.06.2015 № 641 "Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання.

Крім того, у законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про дошкільну освіту", "Про позашкільну освіту", "Про професійно-технічну освіту", у Національній доктрині розвитку освіти, Конвенції ООН про права дитини закладено методологію освітнього процесу, де пріоритет надається розвиненій особистості, її життєвому й професійному самовизначенню, самореалізації, життєтворчості у відповідності з національними цінностями та в контексті ідеї інтеграції Української держави до європростору. Зокрема, стаття 22 Закону "Про вищу освіту" (2014) передбачає "забезпечення культурного і духовного розвитку особистості, виховання осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, у дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України" [1]. Важливою науковою основою реалізації державної політики у сфері освіти стала розробка й прийняття Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні (схвалена колегією Міністерства освіти і науки України, протокол № 8/1-2 від 18.08.2005 року).

Таким чином, низка заяв та законодавчих документів свідчить про активний процес формування рис громадянськості, патріотизму та моральності у підрастаючого покоління та молоді. Проте, переконані, що змінити стан освітньої системи повинна Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років, проект якої, за задумом Стратегічної дорадчої групи "Освіта", призначений для вільної дискусії за участю всіх зацікавлених осіб та інституцій. Автори наголошують, що Україні потрібна системна реформа освіти, яка має бути предметом суспільного консенсусу, адже освіта – це один з основних важелів цивілізаційного поступу та економічного розвитку. Ціннісним у документі є зауваження, що набуває актуальності для нашого дослідження, "освіта має продукувати індивідів, здатних забезпечити прискорене економічне зростання і культурний розвиток країни, *свідомих, суспільно активних громадян* (курсив наш. – О.С.), конкурентоспроможних на європейському і світових ринках праці" [4, с. 4].

Хоча суспільству потрібні люди з низкою ділових якостей, упевнених у собі, незалежних, індивідуально яскравих, відчувається брак моральних чеснот як у окремих особистостей, так і у взаєминах між людьми. Тому на державницькому рівні прийнято Указ "Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді", проекти Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки та плану дій щодо її реалізації, де зауважено про організацію у телевізійних та радіопрограмах, друкованих засобах масової інформації постійно діючих рубрик із популяризації української історії, мови та культури, досвіду роботи з національно-патріотичного виховання. В основі системи національно-патріотичного виховання – ідея розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства й нації загалом [2]. Н. Сасенко переконливо доводить, що система виховання ґрунтується на ідеях національного світогляду, філософії, ідеології, засадах родинного виховання, наукової педагогічної думки. У студії також доречно названо складові сучасного національного виховання – "це історично зумовлена і створена самим народом система ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності молоді, виховання її в дусі природно-історичного розвитку матеріальної та духовної культури нації" [5, с. 5]. Крім того, варто узгодити базові компоненти, що становлять структуру поняття "національні цінності". Ними можуть бути такі: громадянський; культурно-історичний; героїко-історичний; соціально-політичний; моральний; військово-патріотичний; фізичний тощо. Ці компоненти взаємопов'язані і є змістовою основою національного виховання особистості. Для осмислення сутності названих компонентів, підкреслюють науковці, зокрема І. Харламов, необхідно мати на увазі, що генетично вони витікають із утворення і зміцнення окремих

держав, особливо в період їхньої боротьби за свою самостійність і національну незалежність" [8, с. 207]. Ще на початку розвідки наголошували, що оприявлена тема досить дискусійна, проте вона вирізняється ще й складністю в охопленні різних аспектів. Зокрема, російська дослідниця Наталя Снопко, вивчаючи психологічні механізми і педагогічні основи патріотичного виховання в системі професійної освіти (це лише складова поняття національні цінності), звернула увагу, що "сучасні громадянські цінності – досить складна система, що містить ряд суспільно-значущих категорій, найбільш важливими з яких є "права людини", "свобода", "законність", "плюралізм", "толерантність", "патріотизм", "гуманізм"" [7, с. 4].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, формування майбутнього педагога передбачає не тільки розвиток його розумових здібностей, але й засвоєння системи загальнонародських, в умовах нашої держави, головне національних цінностей та понять, що мають становити основу його культури. Наполягаємо, що питання про впровадження цих цінностей в освітній процес становить важливе соціальне значення. Можливо, на перспективу доречно запропонувати ввести спецкурс "Національне виховання", підняти питання про його впровадження на національному рівні, що стане пріоритетом при формуванні майбутнього покоління, сприятиме збереженню історико-педагогічного досвіду, залученню студентів до багатства загальнонародської культури, духовних цінностей свого народу, реалізації нових форм військово-патріотичного, громадянського виховання у виші.

Використані джерела

1. Закон України "Про вищу освіту" № 2984-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Концепція національно-патріотичного виховання студентської молоді ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.google.ru/#newwindow=1&q=kneu.edu.ua%2F...%2Fconcept_nac_patr_vyhov.doc.
3. Новейший философский словарь. 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: slovar.cc/rus/bse/507575.html
4. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiu.kiev.ua/files/zakon_ukr/proek-rozv-osvitu.pdf
5. Саєнко Н. В. Про досвід і завдання патріотичного виховання / Н. В. Саєнко // Вісник ХДАК. – Випуск 42. – 2014. – С. 1-8.
6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970-1980. . – Том 5, 1974. – С. 232.
7. Снопко Н.М. Психологические механизмы и педагогические основы патриотического воспитания в системе профессионального образования [Текст]: автореф. дисс. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / Снопко Наталья Михайловна; [Место защиты: ГОУВПО "Московский государственный университет технологий и управления"]. – М., 2007. – 34 с.
8. Харламов И. Ф. Педагогика / И.Ф. Харламов. – М. : Гардарики, 1999. – 520 с.
9. Цитаты и афоризмы. Ганди Махатма. Мохандас Карамчанд "Махатма" Ганди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zitata.com/Mahatma/page/2
10. Шумская Л. И. Психолого-педагогические основы воспитания учащихся средних сельскохозяйственных учебных заведений / Л.И. Шумская, Ж.Е. Заводская, Д.С. Лопух. – Минск: [б. и.], 2006. –188 с.

Sazonova O.

THE CONCEPT OF "NATIONAL VALUES" AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The article defines the necessity of reconsidering the concepts of "national values". The conceptual apparatus of pedagogy is improved at the expense of defining the term "national consciousness of a future teacher" and thanks the content of its components, active involvement of the pedagogical theories of socio-political categories. Described how the state regulates on the legislative and policy level, this pedagogical problem. Characterized the relationship between the concept of "national values" and modern nation-building in Ukraine. It is noted, that the relevance of the consideration of the semantic range of the definition of "national values" is determined by the current challenges facing Ukraine, therefore, require further improvement of the system of national, Patriotic, civil, Christian education. Attention is drawn that the educational policy provides the advantages to the development of individually-typological properties of personality that demonstrates contempt of the accumulated domestic experience. Confirmed: the process of formation of national language and cultural space, unfinished, as can be seen in the dictionary entries in dictionaries of modern Ukrainian language. It was found that the existing significant differences in the value systems and ideological orientations of civil society groups, the population of certain territories of the state, individual citizens becomes a hindrance to optimize the resolution of the national values of the youth. The components of this concept were allotted. It shows their importance and relevance in modern higher school. Discusses the features, problems and prospects of formation of the concept of "national values" in universities.

Key words: pedagogy, "national values", military, patriotic, religious, political, civil and national-patriotic values.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2015